

KINDEROPVANG

RUIMTE VOOR GROEI

Algemeen
Pedagogisch Beleid

2021

INHOUD

Inleiding.....	4
Pedagogische doelen en uitgangspunten	5
Pedagogisch handelen.....	5
Burgerschapsvorming	6
Spelend ontwikkelen.....	8
Welbevinden.....	9
Observeren en volgen.....	10
Meldcode Kindermishandeling en Huiselijk Geweld.....	11
Pedagogisch Huis Ludens.....	11
Coaching.....	12
Inzet pedagogisch beleidsmedewerkers/coaches ten behoeve van het onderdeel Spelenderwijs Ludens (Voorschoolse Educatie).....	14
Pedagogische en praktische afspraken	15
Samenwerken met ouders	20
Peutercentra met Voorschoolse Educatie (Ve).....	22
Bijlage 1: De Groeimeter vertaald naar concreet gedrag.....	27
Bijlage 2: Pedagogisch Huis nn het coachingsplan 2021.....	35
Bijlage 3: Inzet pedagogisch coaches en pedagogisch beleidsmedewerkers voor de peutercentra met Ve (Spelenderwijs Ludens)	38
Bronnen:	39

Inleiding

Bij Ludens zetten we ons iedere dag in om alle kinderen de ruimte te geven om zichzelf te zijn. We bieden een omgeving waarin ze de wereld kunnen ontdekken en zich spelend kunnen ontwikkelen, op hun eigen manier en in hun eigen tempo. Zo groeien ze op met vertrouwen in elkaar en in zichzelf. Spelenderwijs creëren we samen een stevige basis waarbinnen kinderen zich kunnen ontwikkelen tot volwaardige individuen die deel uitmaken van onze maatschappij. Wij hebben vertrouwen in kinderen en zijn er van overtuigd dat ze de motor zijn van hun eigen ontwikkeling. Dit vormt de basis van onze pedagogiek en is richtinggevend voor onze omgang met de kinderen. In dit pedagogisch beleid is na te lezen hoe wij onze pedagogische visie vertalen naar ons werk op de locaties.

Ludens heeft 17 kinderdagverblijven (KDV), 34 buitenschoolse opvang locaties (BSO) en 23 peuterspeelgroepen (PSG), waarvan 22 groepen met VE; dit zijn erkende programma's gericht op voor- en vroegschoolse educatie. Hierbij geven we extra aandacht aan kinderen die een grotere kans hebben op een taal- en of ontwikkelingsachterstand. In deze VE-programma's wordt met name extra aandacht besteed aan de taalontwikkeling van peuters en de doorgaande lijn naar het basisonderwijs. (zie pag. 21, peutercentra met VE); Op 1 kinderdagverblijf hebben we ook een VE-groep in de hele-dag-opvang. Bij 2 kinderdagverblijven, 1 buitenschoolse opvang en 1 peuterspeelgroep werken we volgens antroposofische richtlijnen. Daarnaast zijn er 2 BSO-plus groepen; een groep met extra begeleiding, zorg en aandacht binnen een reguliere BSO.

Het algemeen pedagogisch beleid van Ludens is opgenomen in het Kwaliteitshandboek. Van al onze locaties is er daarnaast een aparte vestigingsbijlage/pedagogisch werkplan te vinden op onze website www.ludens.nl. Hier staan per locatie allerlei praktische zaken, zoals de groepsindeling, openingstijden en informatie over de inzet van de pedagogisch medewerkers. Ook hebben alle locaties een "Beleidsplan Veiligheid en Gezondheid" met relevante informatie over veiligheid en gezondheid. Dit beleidsplan vormt samen met het algemeen pedagogisch beleid en de vestigingsbijlage één geheel en dit wordt jaarlijks besproken met het team en de oudercommissie. Minimaal 1 x per 2 jaar worden deze documenten, indien gewenst, bijgesteld en ter advisering voorgelegd aan de oudercommissie. De GGD toetst alle locaties op de wettelijke eisen. De teamleider bespreekt de uitkomst van een inspectie met de pedagogisch medewerkers en de oudercommissie van de desbetreffende locatie. Alle inspectierapporten zijn te vinden op onze website www.ludens.nl

Bij onze kinderdagverblijven, peuterspeelgroepen en peutercentra vangen we de kinderen op in stamgroepen. Bij onze buitenschoolse opvang noemen we dit basisgroepen. Om dit document prettig leesbaar te maken spreken we hier in alle gevallen over groepen.

Pedagogische doelen en uitgangspunten

Het pedagogisch beleid van Ludens is gebaseerd op de 4 opvoedingsdoelen zoals deze zijn opgesteld door prof. Riksen-Walraven, die ook zijn opgenomen in de wet kinderopvang. De ontwikkeling van het kind staat centraal en wij stellen ons ten doel:

- Kinderen emotionele veiligheid te bieden
- Kinderen mogelijkheden te bieden om persoonlijke competenties te ontwikkelen
- Kinderen mogelijkheden te bieden om hun sociale competenties te ontwikkelen
- Kinderen de kans te geven zich de waarden en normen van onze samenleving eigen te maken

Interactie

Of deze doelen worden bereikt hangt met name af van de kwaliteit van de interactie tussen de pedagogisch medewerkers en de kinderen. Betekenisvolle interactie tussen pedagogisch medewerkers en de kinderen maakt het verschil in welbevinden, betrokkenheid en de algehele ontwikkeling van kinderen.

Kindvolgend

Betekenisvolle interactie is interactie die aansluit bij kinderen en dus Kindvolgend is. In onze omgang met kinderen is het belangrijk om goed te kijken naar wat zij nodig hebben om zich te ontwikkelen. Deze interactie wordt afgestemd op de leeftijd en het ontwikkelingsniveau. Onze invalshoek is dat kinderen competent, nieuwsgierig, krachtig en creatief zijn en dat zij de motor zijn van hun eigen ontwikkeling. Ieder kind ontwikkelt zich op zijn eigen manier en in zijn eigen tempo. Onze pedagogiek gaat uit van wat een kind allemaal al is en kan, rijk aan mogelijkheden om zichzelf uit te drukken. Een kind dat lekker in zijn vel zit en met hoge betrokkenheid speelt kan zich maximaal ontwikkelen. Kinderen hebben hiervoor een fijne sfeer, ruimte en een uitdagende en ondersteunende omgeving nodig. Een plek om de wereld te kunnen ontdekken, hierover na te denken en zelf te komen tot oplossingen voor problemen die zich in hun wereld voordoen. Hierbij zijn pedagogisch medewerkers nodig die goed kijken en luisteren naar kinderen, vertrouwen in ze hebben, het goede voorbeeld geven, respectvol communiceren en aansluiten bij de interesses en het ontwikkelingsniveau. Voor kinderen is het prettig als er veel positieve aandacht voor ze is en dat er duidelijke grenzen worden gesteld. De pedagogisch medewerkers zetten zich altijd in om samen met kinderen tot win-win situaties te komen

Onze pedagogisch medewerkers krijgen training in het werken met de Gordon methode. Deze methode biedt handvatten om betekenisvol en effectief met kinderen te communiceren. De pedagogisch medewerkers van de peutercentra met VE (Spelenderwijs Ludens) werken met erkende VE-programma's. (zie pag. 21, peutercentra met VE)

Pedagogisch handelen

Onze pedagogische visie laten we met 10 items zien op onze Groeimeter. Deze items zijn gebaseerd op de 6 interactievaardigheden. Onze groeimeter hebben we onderverdeeld in 3 thema's: burgerschapsvorming, spelend ontwikkelen en welbevinden.

➤ Begeleiden van interacties

1. We horen bij elkaar en helpen elkaar: Samen kun je meer
2. We hebben aandacht voor ieders eigen-wijze: We zijn allemaal anders
3. We geven kinderen een stem: Wat vinden jullie ervan
4. We zoeken altijd naar win-win-oplossingen: We lossen *het samen op*

Het resultaat is **burgerschapsvorming**

➤ Ontwikkeling stimuleren, respect hebben voor de autonomie van kinderen en praten en uitleggen

5. We geven taal en betekenis aan de ervaringen van kinderen: Praten en uitleggen
6. Veel ontdekken, experimenteren en avonturen beleven: In een uitdagende omgeving.
7. We kijken naar wat de kinderen bezig houdt en daar sluiten we bij aan: Bij ons mag je vies worden

Het resultaat is dat kinderen zich **spelend ontwikkelen**

➤ Emotionele ondersteuning bieden, structureren en leiding geven

8. We merken signalen van kinderen op en reageren hier op een positieve manier op:
9. Kijken, luisteren en begrijpen
10. We bieden structuur en geven richting: Houvast en duidelijkheid
11. We hebben vertrouwen in de competenties van kinderen: *Ik kan het zelf*

Het resultaat is dat kinderen zich **welbevinden**

Burgerschapsvorming

Wij zien de groepen binnen onze kinderopvang als een samenleving in het klein. Hierbinnen voelen kinderen zich gehoord en gezien, krijgen ze een stem en komen ze in aanraking met andere kinderen met verschillende achtergronden. Zo worden spelenderwijs sociale kennis en sociale vaardigheden bijgebracht.

Vreedzaam werken bij Ludens

Bij Ludens werken we op al onze locaties op vreedzame wijze. Hiermee oefenen kinderen in een veilige omgeving met het vreedzaam oplossen van conflicten, verantwoordelijkheid leren nemen en samenwerken. Zo ervaren ze dat ze ertoe doen en groeien ze op tot democratische burgers.

Samen met scholen en andere partners in de wijk dragen wij de vreedzame gedachte uit dat we: op een positieve en zorgzame manier met elkaar omgaan en op een democratische manier beslissingen nemen. Hierdoor ontstaat verantwoordelijkheid voor de gemeenschap. Meer informatie over de vreedzame methode is te vinden op de website van de Vreedzame School

www.vreedzameschool.nl.

Samen kun je meer

We horen bij elkaar en helpen elkaar

Opgegroeien doe je samen en al heel jong hebben kinderen een sociaal leven waarin ze samen spelen en zich ontwikkelen. Het sluiten van vriendschappen, samenwerken en leren ruzie maken en weer op lossen zijn belangrijk voor de bewustwording van het eigen gedrag en het effect daarvan op anderen. Wij begeleiden

kinderen hierbij en creëren een veilige en positieve omgeving. Binnen de groep is iedereen even waardevol en leren we van en met elkaar.

Bij Ludens hebben de kinderen een vaste groep en wij dragen zorg voor verbinding tussen alle kinderen van zo'n groep. Dit doen we door de kinderen elke dag persoonlijk welkom te heten en aan het eind van de dag van ieder kind weer afscheid te nemen. We noemen kinderen bij de naam, hierdoor voelen ze zich gezien en leren ze elkaar kennen. We voeren gesprekjes met de kinderen, laten ze naar elkaar luisteren en helpen ze met het verwoorden van meningen en gevoelens. We laten ze helpen met klusjes ('hulpje van de dag') en stimuleren vriendschappen door kinderen regelmatig in kleine groepjes te laten spelen. We besteden uitgebreid aandacht aan nieuwe kinderen zodat ze zich snel thuis voelen bij ons.

We zijn allemaal anders

Aandacht voor ieders eigen wijze

Bij ons krijgen kinderen de ruimte om zichzelf te zijn. Want ik ben ik en jij bent jij en samen zijn we een kleurrijke groep. Verschillen mogen er zijn en maken ons uniek. Kinderen zijn volop bezig om deze verschillen en overeenkomsten te ontdekken en wij leren ze hier op een respectvolle manier mee om te gaan.

Op onze locaties doen kinderen ervaringen op met hoe we met elkaar kunnen samenleven: hoe gedragen we ons naar elkaar en wat zijn verwachtingen die we van elkaar hebben. Kinderen pikken deze sociale patronen vooral op door ze zelf te ervaren en door te zien hoe hun omgeving hiermee omgaat. We besteden aandacht aan de verschillen en benadrukken de overeenkomsten tussen kinderen. We zorgen voor spelmateriala waar alle kinderen zich mee kunnen identificeren.

Wat vinden jullie ervan

Kinderen een stem geven

Een groep kinderen kun je zien als een mini-samenleving. In een veilige omgeving leren wij kinderen basisvaardigheden en omgangsvormen die ze in hun verdere leven goed kunnen gebruiken. Daarom wordt met regelmaat aan kinderen gevraagd wat zij ergens van vinden en wat zij nodig hebben. Met waardering en respect luisteren we naar die inbreng en doen we er iets mee. Er is ruimte om te oefenen, en fouten maken mag altijd. We hebben vele vertrouwen in de competenties van kinderen en stralen dit uit.

Kinderen helpen en denken graag mee, het geeft ze het trotse gevoel dat ze belangrijk zijn. Wij geven kinderen een stem door ze de mogelijkheid te geven om te kiezen en door ze te betrekken bij het nemen van een besluit. Kinderen zijn nooit te jong om belangrijk te zijn en daarom vragen wij structureel aan kinderen wat zij ergens van vinden en wat hun behoeften zijn. Met waardering en respect luisteren we naar die inbreng, er is ruimte om te oefenen en fouten maken mag altijd.

Wij lossen het samen op

Zoeken naar win-win-oplossingen

Waar kinderen samen spelen ontstaan conflicten en dat is heel normaal. We leren kinderen dat ze een ruzie kunnen oplossen door met elkaar te praten en rekening te houden met hun eigen behoeften en die

van de ander. Als dit zelf (nog) niet lukt bemiddelen wij en stimuleren we de kinderen om samen tot een oplossing te komen waar iedereen zich prettig bij voelt (win-win situatie)

Als we bemiddelen bij een conflict doen we volgens een concreet stappenplan (zie bijlage 1). Door de kinderen uit te nodigen om met elkaar mogelijke oplossingen voor het conflict te bedenken ervaren zij dat zij zelf een actieve bijdrage hebben. Dat versterkt hun zelfvertrouwen.

Spelend ontwikkelen

Spelen is voor jonge kinderen een natuurlijke manier om te ontdekken, ervaringen op te doen en zich te ontwikkelen. Kinderen van alle leeftijden spelen en hiermee oefenen ze alle sociale, emotionele, cognitieve, motorische, morele en communicatieve vaardigheden die ze nodig hebben. Het tempo van de ontwikkeling van deze vaardigheden wordt door het kind zelf bepaald, ieder kind heeft zijn eigen talenten en voorkeuren. Waar de een vlot is met praten, kan de ander eerder fietsen. Wie zich intensief aan het ontwikkelen is op één gebied houdt minder energie over voor groei op andere gebieden. Spelen gaat vanzelf en spelen is een proces en geen einddoel.

Bij ons mag je vies worden

*Wat houdt de kinderen bezig en niet: hoe houden wij de kinderen bezig
Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en hebben een innerlijke drijfveer om te leren. Wij spelen daarop in door ruimte te geven en niet teveel vast te houden aan ons eigen programma. We kijken naar wat leeft bij de kinderen en creëren situaties waarin spelenderwijs de verschillende ontwikkelingsgebieden aan bod komen.*

Kinderen krijgen de gelegenheid om te voelen, proeven, ruiken, horen en ervaren. We laten de kinderen zoveel mogelijk zelf ontdekken en ervaren in plaats van kant en klare oplossingen aan te bieden. We volgen de intenties en belangstelling van kinderen en kijken naar mogelijkheden in plaats van onmogelijkheden. We vergroten de spelbetrokkenheid van kinderen door rustig op de grond erbij te gaan zitten als de kinderen spelen, zonder het spel over te nemen. We helpen de kinderen een stapje verder in hun ontwikkeling door activiteiten aan te bieden en vragen te stellen of instructies te geven die aansluiten bij hun interesse en ontwikkelingsniveau, en net iets verder gaan dan waar ze zelf mee bezig zijn. We maken muziek, zingen, koken, dansen, schilderen en sporten en tuinieren. Het gaat ons om het proces en niet om het resultaat.

In een uitdagende omgeving

Veel ontdekken, experimenteren en avonturen beleven

Een goed ingerichte ruimte nodigt uit tot experimenteren, spelen en ontdekken. We kiezen voor materialen waar je alle kanten mee uit kunt. De indeling van de ruimte is afgestemd op leeftijd, interesses en behoeften. We stimuleren kinderen om creatieve oplossingen te bedenken, zelf risico's in te schatten, uitdagingen aan te gaan en samen avonturen te beleven.

We bieden activiteiten aan die uitnodigen tot spel en verrijken het spel van kinderen door te verwoorden wat er gebeurt. Ook bieden we andere mogelijkheden aan door iets toe te voegen, iets weg te halen of materialen te combineren. Bewegen helpt kinderen om hun omgeving actief te verkennen. Elke dag bieden

wij voldoende gelegenheid om te bewegen en buiten te spelen. Ons uitgangspunt is altijd het beschermen van kinderen tegen grote risico's en ze leren omgaan met kleine risico's. Op elke locatie is een actueel veiligheidsplan waarbij alle grote risico's in kaart zijn gebracht. De inschatting van veiligheid en gezondheid is een continu proces. De pedagogisch medewerkers zijn zich bewust van onze visie en kennen het verschil tussen aanvaardbare risico's en onveilige situaties

Praten en uitleggen

Tekst en betekenis geven aan de ervaring van kinderen

Elk moment van de dag zijn er voor kinderen kansen om zich te ontwikkelen. Door te benoemen wat wij zien en met kinderen in gesprek te gaan ondersteunen we ze in het vergroten van hun taalvaardigheid. We leren ze met woorden en taal de wereld waarin ze leven beter te begrijpen en om zichzelf beter te uiten. We stemmen de inhoud en onze manier van praten af op de interesses en het begripsniveau van de kinderen.

Kinderen ontwikkelen zich door taal die hun ervaringen ondersteunt en hun wereld vergroot. We vullen aan wat kinderen zeggen en leggen uit wat er gaat gebeuren. We lezen veel voor, ondersteund door gezichtsexpressie, gebaren en bewegingen of door bepaalde voorwerpen die in het verhaal voorkomen. We begeleiden onze handelingen met taal. We 'filosoferen' met kinderen en praten over plannen voor morgen en dingen die gebeurd zijn en bouwen informatie op in kleine stapjes.

Welbevinden

Voor kinderen en hun ontwikkeling is het van belang dat ze zich gezien en gehoord voelen. Door warm en ondersteunend aanwezig te zijn dragen we bij aan het welbevinden van de kinderen. Kinderen met een hoge mate van welbevinden zitten lekker in hun vel, hebben plezier en durven zichzelf te zijn. Als we dit kunnen vaststellen weten we dat een kind zich goed voelt, dan kan het betrokken spelen en is er ruimte voor ontwikkeling.

Ik kan het zelf

Vertrouwen hebben in de competenties van kinderen

Wij laten ons zoveel mogelijk leiden door initiatieven van kinderen, omdat we geloven dat ze veel in hun mars hebben. We hebben vertrouwen in kinderen. In een omgeving waar vertrouwen de basis is voelen kinderen dat ze fouten mogen maken. We stimuleren ze om te durven en te doen. Positieve ervaringen vergroten het zelfvertrouwen en versterken het zelfbeeld. We doen zelf regelmatig een stapje terug en verwonderen ons over wat kinderen zelf kunnen.

Kinderen kunnen in toenemende mate al veel zelf en het is voor hen belangrijk dat we ze de mogelijkheid geven om zelf dingen uit te proberen. Daarmee groeit het gevoel van competent zijn. Kinderen mogen regelmatig op zichzelf zijn en we helpen of corrigeren niet te snel.

Houvast en duidelijkheid

Structuur bieden en richting geven

Opgroeiende kinderen hebben een stabiele omgeving nodig om zich te kunnen ontwikkelen. Structuur, duidelijkheid en patronen zijn belangrijk en geven richting en houvast in wat er van ze verwacht wordt. We geven op een positieve en effectieve manier richting aan het gedrag van kinderen, afgestemd op wat de groep en het kind aankan. Wanneer we onze eigen behoeftes en grenzen aangeven vertellen we ook waarom we dat doen. Hiervan leert een kind meer dan van een simpele: "nee".

We zorgen voor vaste groepen en een dagritme met vertrouwde onderdelen. We maken gebruik van rituelen en bouwen herkenbare stappen in bij taken en overgangssituaties. We benoemen het gedrag van kinderen waar we blij van worden en geven ze zoveel mogelijk concrete aanwijzingen over wat ze *wel* kunnen doen in plaats van wat *niet* mag. We leggen uit waarom we gedrag niet goed vinden maar wijzen daarbij niet het kind af. Zelf geven we het goede voorbeeld en laten we gedrag zien dat wij ook graag bij de kinderen willen zien.

Kijken, luisteren en begrijpen

Signalen van kinderen opmerken en er op een positieve manier op reageren

Door goed te kijken, te luisteren en te reageren voelen kinderen zich gezien en gehoord. Wij laten kinderen iedere dag ervaren dat ze ertoe doen en er mogen zijn. Hierdoor krijgen kinderen zelfvertrouwen. Dit is belangrijk voor een goede ontwikkeling. Vertrouwen in zichzelf en anderen geeft kinderen een stevige basis. Zo kunnen ze de wereld om zich heen ontdekken en voelen ze zich vrij om nieuwe ervaringen op te doen.

Een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling van kinderen is ze een gevoel van veiligheid geven. Hierbij gaat het om warme en ondersteunende aanwezigheid van de volwassene. We zijn attent op de initiatieven en signalen van kinderen en reageren op een positieve en ondersteunende manier zodat ze zich begrepen voelen. We praten op een rustige toon, maken oogcontact, zitten zoveel mogelijk op kind-hoogte, gebruiken ik-taal en luisteren actief naar de gevoelens van de kinderen.

Observeren en volgen

De ontwikkeling van de kinderen op het kinderdagverblijf volgen we aan de hand van ons kindvolgsysteem, genaamd 'Mijn Observatie'. Aan de basis hiervan ligt altijd de vraag: 'hoe gaat het met dit kind, zit het kind lekker in zijn vel (*welbevinden*) en hoe geboeid is het bezig?' (*betrokkenheid*). De mentor observeert structureel het welbevinden, de (spel-) betrokkenheid en acht ontwikkelgebieden. Hierdoor krijgen we een breed beeld van kinderen, volgen we ze in hun ontwikkeling en kunnen we onze aanpak nog beter afstemmen op wat kinderen nodig hebben. Jaarlijks registreert de mentor de observaties en bespreken we de kinderen in een kind-groeps-bespreking. Eventuele vervolgacties brengen we in kaart en ouders worden uitgenodigd voor een gesprek.

Op de BSO volgt de mentor structureel het welbevinden van de kinderen en registreert dit jaarlijks. Ook hebben we voor de oudere kinderen een vragenlijst over hoe ze het vinden op de BSO. De observaties en

uitkomsten van de vragenlijsten worden besproken in de kind-groepsbespreking. De vervolgacties die daar eventueel uit voortkomen brengen we in kaart en ouders worden uitgenodigd voor een oudergesprek

Bij de peutercentra met VE (Spelenderwijs Ludens) worden de kinderen geobserveerd en geregistreerd via het kindvolgsysteem KIJK!

Doorgaande lijn

Een goede overgang van het kinderdagverblijf naar de basisschool en de BSO realiseren we met een overdracht van de laatste observaties die wij hebben gedaan. We vinden het belangrijk de school en de BSO te informeren over onze ervaringen met het kind en welke aanpak volgens ons het beste aansluit. Hiervoor wordt een overdrachtsformulier ingevuld dat wordt ondertekend door de ouders. Ouders kunnen kiezen of zij zelf de informatie aan school en/of de BSO geven of dat wij het formulier naar desbetreffende school/BSO opsturen. Alle gegevens die in het bezit zijn van de locatie worden vernietigd.

Bij de peutercentra met VE (Spelenderwijs Ludens) organiseert de pedagogisch medewerker, waar mogelijk, een overdrachtsgesprek met de basisschool samen met ouders en de leerkracht van groep 1.

Als er zorgen zijn

Als wij ons zorgen maken, als we vragen hebben over het welbevinden of de ontwikkeling van een kind of als pedagogisch medewerkers behoefte hebben aan extra handvatten gaan we altijd eerst in gesprek met ouders. Er zijn pedagogisch coaches werkzaam bij Ludens die ingeschakeld kunnen worden om mee te kijken en om advies te kunnen geven aan pedagogisch medewerkers en ouders.

Als blijkt dat het kinderdagverblijf, de peuterspeelgroep of de BSO niet kan bieden wat het kind nodig heeft of als meer specialistische begeleiding gewenst is wordt in overleg met ouders contact gelegd met zorgpartners zoals het consultatiebureau, de huisarts of het buurtteam.

Bij de peutercentra met VE (Spelenderwijs Ludens) worden ouders en pedagogisch medewerkers, waar nodig, ondersteund door een interne regisseur.

Meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld

We hanteren de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling als er signalen zijn die kunnen duiden op huiselijk geweld of kindermishandeling, en 2x per jaar wordt deze Meldcode met het team besproken in een teamvergadering. De pedagogisch coaches en de zorgconsulenten zijn aandachts-functionarissen en ondersteunen de pedagogisch medewerker/teamleider bij de te nemen stappen bij het vermoeden van kindermishandeling of huiselijk geweld.

Pedagogisch Huis Ludens

Voor de ontwikkeling, implementatie en monitoring van het pedagogisch beleid en voor de pedagogische ondersteuning van de pedagogisch medewerkers heeft Ludens het Pedagogisch Huis ingericht (zie ook bijlage 2). Hierin zijn ondergebracht:

- 1,7 FTE pedagogisch beleidsmedewerker/pedagogisch coach
- 1,6 FTE pedagogisch coaches
- 8 pedagogisch specialisten op verschillende vestigingen
- 1 opleider Video Interactie Begeleiding/pedagogisch coach.

Pedagogisch beleidsmedewerkers

Onze beleidsmedewerkers pedagogiek ontwikkelen beleid dat aansluit bij actuele ontwikkelingen en (wetenschappelijke) inzichten. Zij formuleren op basis hiervan heldere en concrete doelstellingen voor het pedagogisch handelen op de locaties, in overeenstemming met wet- en regelgeving. Zij monitoren en evalueren de pedagogische kwaliteit op de locaties en doen op basis daarvan voorstellen voor verbetering. Ook geven zij trainingen en kunnen worden ingezet voor pedagogische advisering en coaching. Voor 2021 is het speerpunt van de pedagogisch beleidsmedewerkers het in beeld brengen en analyseren van de pedagogische kwaliteit op alle locaties, met behulp van de pedagogische monitor 'Pedagogische praktijk in beeld'

Pedagogisch coaches

De pedagogische coaches adviseren, coachen en ondersteunen de pedagogisch medewerkers en de teamleiders met betrekking tot het pedagogisch handelen op de locaties. Dit doen zij in 2021 met name aan de hand van Video Interactie Begeleiding (VIB). De inzet van de pedagogisch coaches is gericht op het bevorderen van de pedagogische kwaliteit. De pedagogisch coach is tevens aandachtsfunctionaris kindermishandeling, organiseert trainingen en workshops op verzoek van teamleiders of ouders en geeft advies op de verschillende locaties. De pedagogisch coaches geven inhoudelijk leiding aan de pedagogisch specialisten.

Pedagogisch specialisten

Bij Ludens werken 8 pedagogisch specialisten, verdeeld over verschillende locaties. Deze specialisten werken mee op de groep, geven het goede voorbeeld en doen coaching *on the job*. Zij maken het pedagogisch handelen bespreekbaar en ondersteunen pedagogisch medewerkers bij het uitvoeren van het pedagogisch beleid.

Coaching

Alle pedagogisch medewerkers van Ludens krijgen jaarlijks een vorm van pedagogische coaching. Deze coaching is erop gericht de pedagogische visie te implementeren en te borgen. Onderstaande activiteiten en trainingen vallen onder onze pedagogische coaching:

➤ Pedagogische Praktijk In Beeld

Bespreken uitkomsten pedagogische monitor en naar aanleiding hiervan het opstellen van een Team Ontwikkel Plan

➤ Video Interactie Begeleiding

De pedagogisch coaches werken volgens de methodiek van Video Interactie Begeleiding (VIB) om het pedagogisch handelen te analyseren, te verdiepen en te versterken. De pedagogisch coach maakt

video-opnames van pedagogische situaties en bekijkt vervolgens samen met de pedagogisch medewerkers wat de kinderen laten zien, wat dit betekent en wat ze nodig hebben om zich te kunnen ontwikkelen.

- **Training 'Effectief omgaan met kinderen in de kinderopvang'.**
Deze training is gebaseerd op het gedachtengoed van Thomas Gordon en heeft als doel het ontwikkelen en verbeteren van communicatie- en interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers, gebaseerd op wederzijds respect.
Op iedere BSO groep werkt één pedagogisch medewerker die de complete training heeft gevolgd. De andere collega's volgen een verkorte training. Voor alle pedagogisch medewerkers is het volgen van deze training verplicht.
- **Training Babyspecialisatie**
Alle pedagogisch medewerkers die met baby's werken volgen verplicht een babytraining. Deze babyspecialisatie is gebaseerd op de uitgangspunten van de Thomas Gordon methode.
- **Training VE**
Pedagogisch medewerkers die werkzaam zijn op een peutercentrum met VE volgen een VE-training waarin ze geschoold worden in het werken met een VE-programma
- **Inhoudelijke workshops**
Pedagogisch coaches geven gedurende het jaar verschillende workshops voor pedagogisch medewerkers
- **Ondersteunen van het pedagogisch handelen bij kinderen met opvallend gedrag**
Op verzoek van pedagogisch medewerkers, met toestemming van ouders, kan een pedagogisch coach een kind komen observeren. Daarna bespreekt de coach in de kind-groepsbespreking en met de ouders wat het team kan doen om het welbevinden en de betrokkenheid van het kind te vergroten.
- **Training coachen a.d.h.v. video-interactie-begeleiding**
In 2021 leidt Ludens een aantal PM op tot gecertificeerd coach aan de hand van video-interactie-begeleiding

Monitoren pedagogische kwaliteit

In 2021 monitort Ludens de pedagogische kwaliteit op alle KDV- en BSO- groepen aan de hand van het digitale dashboard genaamd "Pedagogisch praktijk in beeld". Dit instrument geeft concrete informatie aan pedagogisch medewerkers en teamleiders, waardoor gericht sturen op pedagogische kwaliteit mogelijk wordt. De uitkomsten van de monitor worden gebruikt door de pedagogisch coach om in gesprek te gaan met de pedagogisch medewerkers over de kwaliteit van hun groep. Er wordt gekeken naar waar we trots op kunnen zijn en worden er concrete plannen gemaakt daar waar verbetering nodig is. De teamleider bespreekt de uitkomst van deze pedagogische monitor op hoofdlijnen met de oudercommissie.

Pedagogische workshops voor teamleiders

Om teamleiders en gebiedsmanagers inhoudelijk betrokken te houden bij de pedagogische visie, het beleid en de praktijk organiseert Pedagogisch Huis 2 keer per jaar een pedagogische workshop.

Inzet pedagogisch beleidsmedewerkers/coaches ten behoeve van het onderdeel Spelenderwijs Ludens (Voorschoolse Educatie)

Inleiding

De overhead van Spelenderwijs Utrecht is overgenomen door SAMEN Kinderopvang en werkt voor de drie organisaties KMN Kind&Co, Samen Kinderopvang en Ludens.

De uitvoering van de pedagogische coaching en beleid voor de pedagogisch medewerkers van de Voorschoolse Educatie (VE) groepen wordt gedaan door de pedagogisch beleidsmedewerkers/coaches van VOF Samen Kinderopvang.

Per 1 januari 2021 zijn er 21 zelfstandige locaties VE en 31,01 FTE pedagogisch medewerkers voor de VE Ludens Kinderopvang.

Groep VE de Tuinkabouter is onderdeel van KDV De Tuinkabouter en Groep VE de Paarse Krekkel is onderdeel van KDV Hummeltje. Deze groepen worden gecoacht via VOF Samen Kinderopvang; de uren van de pedagogisch beleidsmedewerker gaan via Ludens

Aantal uren (minimale) inzet coaching/beleid

	Aantal locaties	50 uur x aantal kindercentra	Aantal FTE PM	10 uur x aantal FTE PM + inval	Totaal minimaal	Inzet vanuit SAMEN Kinderopvang
2020	22	1100 uur	37,36	400 uur	1500 uur	1670 uur
2021	21	1050 uur	31,01	350 uur	1400 uur	1508 uur

In de praktijk worden meer uren pedagogisch beleidsmedewerker/coach ingezet dan verplicht in de wet IKK; hiermee zorgen wij ervoor dat alle pedagogisch medewerkers en hun invallers jaarlijks pedagogische coaching ontvangen

Pedagogisch coaches en pedagogisch beleidsmedewerkers

De pedagogisch medewerkers worden ondersteund en gecoacht door de pedagogisch beleidsmedewerker/coach (voorheen werkbegeleiders). Samen met de teamleiders zorgen zij voor de implementatie van het pedagogisch beleid op de groepen.

Ook heeft SAMEN een beleidsmedewerker Kwaliteit, die alle wettelijke veranderingen introduceert in de organisatie en daarvoor met input van anderen beleidsdocumenten voor de VE-locaties schrijft en verspreidt.

Inzichtelijk

De inzet van de pedagogisch coach/beleidsmedewerker is inzichtelijk voor ouders en medewerkers via dit Algemeen Pedagogisch Beleidsplan, te vinden op de website www.ludens.nl

Pedagogische en praktische afspraken

Pedagogische en praktische afspraken voor de peuterspeelgroepen met VE staan beschreven in hun eigen pedagogisch werkplan.

Vaste groepen en pedagogisch medewerkers

Elke groep beschikt over vaste en vertrouwde pedagogisch medewerkers met een beroepskwalificatie volgens de CAO Kinderopvang. Alle medewerkers beschikken over een geldige VOG (Verklaring Omtrent Gedrag) en zijn gekoppeld aan Ludens via het "Personenregister kinderopvang". We werken met vaste groepen kinderen en deze groepen zijn horizontaal (alle kinderen hebben ongeveer dezelfde leeftijd) of verticaal (gemengde leeftijden) ingedeeld.

De maximale omvang van de groepen en het aantal op te vangen kinderen per pedagogisch medewerker ligt vast in wet- en regelgeving. Deze norm hanteren we altijd bij Ludens. In de vestigingsbijlage is exact omschreven uit hoeveel kinderen de groepen bestaan en hoeveel pedagogisch medewerkers er dagelijks gedurende welke tijdsblokken op een locatie werken.

Vaste gezichten

Voor iedere baby (0 – 1 jaar) zijn er 2 vaste pedagogisch medewerkers. Op de dagen dat de baby komt is altijd 1 van deze 2 vaste medewerkers aanwezig; Voor kinderen van 1 tot 4 jaar zijn er 3 vaste medewerkers waarvan 1 aanwezig op de dagen dat het kind komt. Daarnaast kunnen nog andere pedagogisch medewerkers aanwezig zijn in de groep.

Beroepskrachten in opleiding en stagiaires

Naast de vaste pedagogisch medewerkers werken er ook beroepskrachten in opleiding (BBL'ers) en stagiaires (BOL'ers) op de groep. Zij volgen een voor het werk relevante opleiding. Zij worden ondersteund door praktijkbegeleiders. Bij de formatieve inzet van beroepskrachten in opleiding en stagiaires houden we rekening met de opleidingsfase. Maximaal 33% van de formatief benodigde inzet bestaat uit beroepskrachten in opleiding en stagiaires. Alle leerlingen zijn in het bezit van een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) en staan ingeschreven in het personenregister Kinderopvang.

Taken van pedagogisch medewerkers in opleiding en stagiaires zijn:

- kinderen begeleiden, zowel in groepsverband als individueel conform algemeen pedagogisch beleid;
- dagelijkse zorg dragen voor de kinderen;
- contacten met ouders tijdens het halen en brengen van de kinderen;
- werkzaamheden en dagindeling afstemmen met collega's en zorgdragen voor een goede overdracht;
- lichte huishoudelijke werkzaamheden verrichten op de groep;
- kennis hebben van actuele wet- en regelgeving en dit weten toe te passen in de praktijk.

De BBL-leerlingen worden op de locatie begeleid door een werkbegeleider. Vanuit de opleiding houdt de opleidingscoördinator samen met de werkbegeleider zicht op de ontwikkeling van de leerling door middel van een aantal gesprekken per jaar

De leerlingen die de BOL-route volgen worden op de locatie begeleid door een werkbegeleider. De opleidingscoördinator coacht en ondersteunt bij dit traject de werkbegeleider

De leerlingen die de opleiding volgen op MBO-4 niveau worden bij opdrachten op het gebied van management en coördinerende taken ook begeleid door de teamleider

Flexbureau

Inzet en kwaliteit van personeel is ook tijdens ziekte of verlof gewaarborgd. Elke locatie kan bij afwezigheid van vast personeel een beroep doen op de Flexpool. De flexibele medewerkers worden zoveel mogelijk ingezet bij dezelfde locaties. Op deze manier zijn zij bekend met de kinderen en de werkwijze van de locatie.

Kennismaken en wennen

Wennen aan het KDV of de BSO is belangrijk. In die periode leggen we de basis voor de vertrouwensrelatie tussen ouders, kinderen en pedagogisch medewerkers. Met name bij baby's is een zorgvuldige wenperiode van belang, zij moeten wennen aan een nieuwe omgeving, meer kinderen en geluid en nieuwe gezichten. Voor ouders is het prettig om te weten aan wie zij hun kind overdragen en hoe een dag verloopt. Voordat een kind voor het eerst bij ons komt heeft de mentor een kennismakingsgesprek met de ouders om zoveel mogelijk informatie over het kind te krijgen. Tijdens dit gesprek vertellen we ook meer over het reilen en zeilen op de locatie en maken we afspraken over het wennen. Wennen kost tijd en hoe lang dat is verschilt per kind. Daarom maken we een wenschema op maat. Tijdens de wenperiode willen we een vertrouwensband opbouwen met het kind en de ouders. Om een vertrouwensrelatie op te bouwen doen we het volgende:

- Uitwisselen van informatie met ouders over het KDV/BSO en thuis
- Goed observeren en extra aandacht geven aan het wen-kind; erachter komen waar de interesses liggen en wat het kind nodig heeft om zich prettig te voelen
- Aan ouders vragen iets mee te geven van thuis, zoals een knuffel of een doekje, zodat het kind iets vertrouwd bij zich heeft in de nieuwe omgeving
- Samen met ouders kijken wat het kind nodig heeft om te wennen
- De mentor bespreekt iedere dag kort het verloop van de dag

Het wennen bij de peutercentra met VE (Spelenderwijs Ludens) staat beschreven in het pedagogisch werkplan van de desbetreffende locatie.

De wenperiode

De wenperiode gaat van start op de dag dat de opvang start en bestaat gemiddeld uit 3 à 4 dagen, afhankelijk van hoe het met het kind gaat. De eerste keer op de opvang is meestal een dagdeel, de tweede keer een korte dag en de derde keer een iets langere dag. Ouders zijn tijdens de wenperiode 'in de buurt' en bereikbaar. Soms is het mogelijk dat een kind bij de 'eigen' pedagogisch medewerker komt wennen op een andere opvangdag, zolang de beroepskracht-kind ratio dit toe laat.

Afsluiten wenperiode

Na ongeveer 6 weken sluiten we de (eerste) wenperiode af en is er een gesprek tussen de ouders en de mentor. Tijdens dit gesprek wordt besproken hoe het wennen is gegaan, voor zowel het kind als de ouders.

Wennen op de peutergroep

Een paar weken voordat het kind 2 jaar wordt gaat het drie keer (tijdens een rustig moment op de eigen stam-groep) samen met een vertrouwde pedagogisch medewerker wennen op de peutergroep. Als ouders het leuk vinden om met hun kind mee te komen wennen zijn zij van harte welkom. De eerste keren blijft de eigen pedagogisch medewerker er bij en de laatste keer gaat het kind zelfstandig even spelen op de peutergroep. Deze activiteit duurt maximaal 2 uur en het kind kan altijd terug naar de eigen groep.

Het wennen in de peutergroep gebeurt altijd in overleg met de ouders. Er vindt in deze periode ook een overgangsgesprek plaats met de mentor van de babygroep, de nieuwe mentor van de peutergroep en de ouders. Kinderen die in een verticale groep zitten blijven tot hun vierde verjaardag op deze groep

Wennen op de BSO

Tijdens het kennismakingsgesprek ontmoeten ouders en het kind de mentor en wordt informatie uitgewisseld over de dagelijkse gang van zaken. Er worden afspraken gemaakt over de wenperiode en we vertellen wat het mentorschap inhoudt. Wennen valt binnen het contract en is op maat. Als een kind de eerste keer naar de BSO komt vragen we de ouder mee te lopen van school naar de locatie. De mentor maakt ouder en kind wegwijs en de ouder blijft samen met het kind een korte middag op de BSO. De volgende keer wordt het kind door de pedagogisch medewerker van school gehaald en blijft een korte middag op de BSO. Afhankelijk van hoe het gaat bouwen we de middagen steeds verder op.

Wanneer een kind intern doorstroomt naar een nieuwe basisgroep maakt de mentor afspraken met het kind en de ouder om een paar keer te spelen in de nieuwe groep voordat de definitieve doorstroom plaats vindt. Omdat we op bijna alle locaties met open deuren werken blijkt het wennen op de BSO in de praktijk vaak geen probleem te zijn.

Mentor

Ieder kind heeft een eigen mentor. De mentor is contactpersoon en primaire gesprekspartner voor de ouders. Bij het kennismakingsgesprek worden ouders en kind geïnformeerd over wie de mentor is en wat het mentorschap inhoudt. Ouders kunnen dit ook altijd terug vinden via MijnLudens (ons digitale ouderportaal). Vanaf de start van de opvang ontfermt de mentor zich over het kind en is zij het vaste aanspreekpunt voor de ouders, het kind en de collega's. De mentor werkt altijd op de groep waar het kind is geplaatst en heeft het kind goed in beeld. De mentor volgt structureel het welbevinden, de (spel) betrokkenheid en de ontwikkeling en bespreekt deze informatie jaarlijks met de andere pedagogisch medewerkers en de teamleider van de locatie. Op deze manier stemmen we met elkaar af wat het kind nodig heeft om zich prettig te voelen en hoe pedagogisch medewerkers het beste kunnen aansluiten bij de ontwikkelbehoefte. De mentor bespreekt dit vervolgens met de ouder. Als een kind overgaat naar een andere groep of locatie of naar de BSO vindt er een overdracht met de nieuwe mentor plaats.

Dagritme

We hebben op de locaties een globaal dagritme, met steeds dezelfde 'vaste' momenten en activiteiten. Samen eten en drinken en spelen en slapen (voor de kleinsten) zorgt ervoor dat kinderen zich emotioneel veilig voelen. Deze activiteiten doen we elke dag in een vaste volgorde maar de tijden kunnen wel verschillen. Als de kinderen nog lekker aan het spelen zijn dan lunchen we gewoon wat later en een kind dat moe is mag natuurlijk eerder naar bed. Jonge baby's geven hun eigen ritme aan van voeden, slapen,

verschonen en spelen. Dit ritme volgen we zoveel mogelijk en langzaam gaan zij steeds meer mee in het dagritme van de grotere kinderen.

Eten en drinken

Gezond eten is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Om te kunnen spelen, bewegen, denken en groeien hebben ze bouwstoffen nodig die ze uit hun voeding halen. Het eten en drinken dat de kinderen bij ons krijgen is biologisch. De kinderen krijgen voornamelijk water en thee te drinken en de tussendoortjes zijn gezond. Samen eten is bij ons een gezellig moment van de dag. We gaan met elkaar in de stam- of basisgroep aan tafel en hebben aandacht voor elkaar en zorgen er samen voor dat het gezellig is aan tafel. Tijdens het voeden krijgen baby's onze onverdeelde aandacht. Zij krijgen flesvoeding of afgekolfde borstvoeding, afhankelijk van de wensen. Is een kind ergens allergisch voor dan bespreken ouders dit met de pedagogisch medewerker. Samen kijken we naar wat wel en niet gegeven mag worden en zoeken we naar alternatieven.

Slapen

Op het kinderdagverblijf treffen we maatregelen die ervoor zorgen dat de kinderen veilig en gezond bij ons kunnen slapen. De slaapgewoonten, zoals een speen, knuffel of doekje worden met de ouders besproken en volgen we zoveel mogelijk. Bij een aantal kinderdagverblijven hebben we buitenbedjes. Voor gebruik hiervan geven ouders schriftelijke toestemming tijdens het kennismakingsgesprek. Als kinderen wat ouder worden en minder behoefte hebben aan slaap gaan zij twee keer per dag slapen, 's-ochtends en 's-middags na het eten. Langzaam groeien kinderen naar één keer slapen per dag. Als ze slapen gaan we regelmatig even kijken in de slaapkamer. Met een babyfoon, die altijd aan staat, houden we de kinderen in de gaten.

Verschonen en zindelijkheid

Het verschonen is een belangrijk contactmoment tussen de pedagogisch medewerker en het kind, met tijd voor persoonlijke, positieve interactie. Respect voor het kind in de manier waarop de pedagogisch medewerker het kind aanraakt zorgt voor wederzijds vertrouwen. De rituelen, herhalingen en voorspelbaarheid bij het verschonen zijn heel belangrijk voor de emotionele veiligheid: het kind weet zo wat er gaat gebeuren. De meeste kinderen zijn er tussen hun tweede of derde verjaardag aan toe om zindelijk te worden. Dan zijn ze in staat om op tijd te constateren dat ze moeten plassen of poepen en kunnen ze hun ontlasting ophouden. Als een kind hier belangstelling voor toont zorgen wij ervoor dat het kind op een potje of naar de wc kan gaan. Wij doen dit altijd in nauw overleg met de ouders. Ook als een kind regelmatig een droge luier heeft vragen we of het kind op het potje of de wc wil plassen. We ondersteunen en stimuleren dit proces maar forceren niet. Zindelijk worden gaat in principe vanzelf

Seksualiteit

Seksualiteit is een wezenlijk onderdeel van de ontwikkeling van een kind naar volwassenheid. Peuters kunnen heel nieuwsgierig zijn naar hun eigen lijf en dat van anderen. Langzaam worden ze zich bewust van de lichamelijke verschillen tussen jongens en meisjes. Rollenspel, zoals doktertje spelen en vader en moedertje, zijn favoriet in de peuterleeftijd. Deze spelletjes zijn een normaal onderdeel van de seksuele ontwikkeling. Soms stellen we regels en begrenzen we het spel. Bijvoorbeeld door te zeggen dat we voorzichtig met elkaar moeten zijn en dat kinderen 'nee' mogen zeggen als ze iets niet prettig vinden. Ook zijn we er alert op dat er niets in lichaamsopeningen wordt gestopt. Wij hebben een observerende taak, om

zo te kunnen volgen wat de kinderen bezighoudt. Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en stellen veel vragen, wij vinden het belangrijk om hier op in te gaan en geven antwoorden die aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van het kind.

In onze kind-groepsbesprekingen besteden we regelmatig aandacht aan thema's als intimiteit en seksualiteit. Daarnaast zijn we alert op eventueel grensoverschrijdend gedrag tussen kinderen onderling. Wij baseren ons daarbij op drie criteria:

- toestemming
- vrijwilligheid
- gelijkwaardigheid

Als aan één van deze criteria niet wordt voldaan is er mogelijk sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag en hanteren wij het stappenplan 'grensoverschrijdend gedrag tussen kinderen onderling' uit de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling.

Omgaan met bijzondere gebeurtenissen

Bij ieder kind kan er sprake zijn van gebeurtenissen die invloed hebben op het functioneren of welzijn. Een kind kan ziek worden, er kunnen problemen in de gezinssituatie zijn of er kan bijvoorbeeld sprake zijn van een achterstand in de ontwikkeling. In veel gevallen is het bieden van extra zorg en aandacht voldoende. Mocht dit niet zo zijn en is de situatie ernstiger van aard dan is het inschakelen van externe professionele hulp of zorg noodzakelijk.

Communicatie met ouders

Als wij ons zorgen maken over het gedrag of de ontwikkeling van een kind dan bespreken we dat in de eerste plaats met ouders. Samen kijken we naar wat het kind nodig heeft in deze situatie. Ouders kunnen met vragen over de ontwikkeling van hun kind terecht bij de pedagogisch medewerker of de teamleider. Na toestemming van de ouders kan ook de pedagogisch coach op de groep komen kijken, om de pedagogisch medewerkers en ouders te adviseren.

Vastgelegd beleid

Ludens heeft beleid opgesteld t.a.v.:

- de wet BIG;
- het signaleren en begeleiden van kinderen met opvallend gedrag en kinderen die extra zorg nodig hebben;
- hoe te handelen bij het vermoeden van kindermishandeling (zie stappenplan meldcode);
- hoe om te gaan met pestgedrag;
- hoe te handelen in geval van overlijden;
- hoe te handelen bij ziekte en ongevallen.

Dit beleid, met daarin beschreven hoe wij handelen in deze situaties, is terug te vinden in ons kwaliteitshandboek.

Opvang in 2 verschillende groepen

In sommige gevallen maakt een kind deel uit van 2 groepen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een nieuwe kindplaats of bij uitbreiding van het opvangcontract, als er niet op alle door de ouders gewenste opvangdagen plek is op één groep. De afdeling klantcontact overlegt met ouders over deze optie en

vermeldt dit in het contract dat ouders tekenen. Deze kinderen hebben voorrang op een eventuele vrije plek in één vaste groep.

Op wekdagen dat er structureel minder kinderen zijn, kunnen we er voor kiezen om groepen te sluiten. De opvang vindt dan plaats op een andere groep. Ook dan staat dit vermeld in het contract. Ieder kind maakt gedurende een week deel uit van maximaal twee stam- of basisgroepen. In de vestigingsbijlage is duidelijk omschreven welke groep gesloten is en voor welke wekdagen dit geldt. Er is voordat er daadwerkelijk een groep gesloten wordt eerst vooraf advies gevraagd aan de OC over deze aanpassing(en).

Samenwerken met ouders

Wij vinden het belangrijk om een goede band met ouders op te bouwen en investeren hier ook in. Een goede samenwerking met ouders draagt bij aan het welbevinden van de kinderen.

Dagelijks contact

De meeste contactmomenten vinden plaats tijdens de breng- en haalmomenten. Als er in de groep even geen tijd is om een gesprek te voeren kan er met de mentor een afspraak gemaakt worden om op een ander moment verder te praten. Wij staan altijd open voor vragen en opmerkingen van ouders. Door goed samen te werken met ouders dragen wij met elkaar bij aan het welbevinden van de kinderen. Ouders kunnen ook altijd contact opnemen met de teamleider van de locatie, als bijvoorbeeld de samenwerking met de pedagogisch medewerkers van de groep niet prettig verloopt. De teamleider is eindverantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken op de locatie. De gegevens van alle teamleiders zijn te vinden op de website.

Ouderportaal 'Mijn Ludens'

MijnLudens is het digitale ouderportaal waar wij mee werken. Hiermee kunnen we eenvoudig foto's en gebeurtenissen delen en krijgen ouders een indruk van de belevenissen van hun kind(eren) tijdens een dag bij de opvang. De pedagogisch medewerkers houden een digitaal schrift bij en schrijven daar regelmatig in. Ouders kunnen zelf ook korte berichten aan de pedagogisch medewerkers versturen via MijnLudens.

Ruildagen en/of extra dagen

Ouders vragen ruildagen en extra dagen aan via het ouderportaal MijnLudens; in de handleiding die ouders bij hun contract ontvangen is omschreven hoe je deze aanvraag indient. De extra dag of ruildag kan alleen worden aangevraagd voor de stam- of basisgroep waar het kind is geplaatst. De aanvraag wordt goedgekeurd op basis van de beschikbaarheid én van de kloppende beroepskracht-kind-ratio. Ouders kunnen in het ouderportaal zien of de aanvraag gehonoreerd of geweigerd is.

Voor de vakantie-opvang in de BSO's krijgen ouders de beschikking over "keuzedagen"; via het ouderportaal kunnen ouders de door hen gewenste vakantie-opvang-dagen aanvragen.

Met hun contract ontvangen ouders ook de algemene voorwaarden en aanvullende leveringsvoorwaarden. In de aanvullende leveringsvoorwaarden staat onder het kopje RUILSERVICE - *afmelden, ruilen en een extra dag aanvragen* beschreven welke voorwaarden Ludens hanteert ten aanzien van ruildagen en de kosten en facturatie van extra dagen.

Klachten

Hebben ouders een klacht en komen zij er met de teamleider niet uit? Dan kunnen ze overwegen om een officiële klachtenprocedure op te starten. Dit kan door het formulier op onze website in te vullen. De klacht wordt vervolgens behandeld door de verantwoordelijke gebiedsmanager. Het doorgeven van tips of wensen kan ook door het contactformulier op de website in te vullen (naast het persoonlijk bespreken met de teamleider). Ludens is aangesloten bij de 'Geschillencommissie kinderopvang' en voor klachten van ouders en oudercommissies is er een klachtenregeling. Jaarlijks maakt Ludens een klachtenjaarverslag. Voor het inzien van het verslag van een locatie kan er contact worden opgenomen met de teamleider.

Evaluatie

Wanneer kinderen Ludens verlaten vragen wij ouders een evaluatieformulier in te vullen. Indien gewenst kan er daaropvolgend een gesprek hierover plaatsvinden om punten toe te lichten.

Ouderinspraak en oudercommissie

In de Wet Kinderopvang is opgenomen dat op ieder kindercentrum een oudercommissie (OC) dient te zijn, met het recht te adviseren over een aantal wettelijk vastgelegde onderwerpen. De oudercommissie vertegenwoordigt de ouders van de desbetreffende locatie en kan advies uitbrengen over de volgende onderwerpen:

- Uitvoering pedagogisch beleid, betreffende het aantal kinderen per pedagogisch medewerker, groeps grootte, opleidingseisen beroepskrachten en inzetbaarheid van beroepskrachten in opleiding;
- Spel en ontwikkelingsactiviteiten, waaronder voorschoolse educatie;
- Voedingsaangelegenheden;
- Openingstijden;
- Vaststelling of wijziging van een klachten- en geschillenregeling en het aanwijzen van de leden van de klachten commissie;
- Wijziging van de prijs.

De OC geeft advies over bovenstaande wettelijke adviesrechtonderwerpen, maar ook over de algemene gang van zaken. De OC is aanspreekpunt voor ouders en gesprekspartner voor de teamleider, en zij bespreken o.a. altijd het meest recente GGD-Inspectierapport met de oudercommissie. Naast een algemeen reglement stelt de oudercommissie zelf een huishoudelijk reglement op waarin praktische zaken, zoals het aantal vergadermomenten, worden vastgelegd. Dit (huishoudelijk) reglement is gebaseerd op een model-reglement van B0inK (Belangenvereniging Ouders in Kinderopvang). De teamleider is regelmatig aanwezig bij vergaderingen van de OC. Contactgegevens van de OC zijn te vinden op de website of te verkrijgen bij de pedagogisch medewerkers en teamleider van de locatie.

Ouderraadpleging

Bij locaties waar minder dan twee ouders in de oudercommissie zitten spreken we formeel gezien niet van een OC. De teamleider spant zich in dit geval samen met deze ouders in om nieuwe leden op te roepen. Mocht dat niet lukken, dan organiseren we een zogenoemde ouderraadpleging. Dit doen we ook op vestigingen waar minder dan 50 kinderen komen en geen OC bestaat. Als er voorgenomen wijzigingen zijn op een thema waarvoor adviesrecht geldt voor ouders vraagt de teamleider via het ouderportaal welke

ouders geïnteresseerd zijn hierover mee te denken. We organiseren minimaal 1 keer per jaar een ouderaadpleging over de algemene en pedagogische gang van zaken op deze locaties.

Peutercentra met Voorschoolse Educatie (VE)

De peutercentra van Ludens met een aanbod op Voorschoolse Educatie in Utrecht noemen we Spelenderwijs Ludens. Onderstaande is alleen van toepassing op dit aanbod. Kinderen komen 16 uur per week, verdeeld over 3 of 4 dagdelen, naar het peutercentrum.

Programma's voor voorschoolse educatie

Elk peutercentrum van Spelenderwijs Ludens werkt met erkende VVE- programma's Kaleidoscoop of Uk en Puk waardoor op een gestructureerde manier de ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd. Welk programma en de manier waarop dit programma wordt uitgevoerd, staat per peutercentrum beschreven in het pedagogisch werkplan. Pedagogisch medewerkers zijn geschoold in het gebruik van deze methoden. Deze programma's worden als bron gebruikt om binnen de themaplannen te kunnen anticiperen op wat kinderen vragen en nodig hebben.

UKK, UTC en Focusvragen

Het Utrechts Kwaliteitskader (UKK), het Utrechts Taal Curriculum (UTC) en de binnen Spelenderwijs ontwikkelde Focusvragen zijn mede leidend voor het aanbod op de groepen.

Utrechts Kwaliteitskader (UKK)

In het UKK staan richtlijnen om de ontwikkeling van kinderen zo goed mogelijk te stimuleren. Hiervoor zijn 13 speerpunten beschreven:

- Zorg voor een positieve sfeer en warme relaties in de groep
- Heb een gevoelig oog voor de behoefte van kinderen
- Ga mee met de kinderen
- Geef kinderen meer verantwoordelijkheid
- Gebruik de tijd zo goed mogelijk
- Grijp de kansen, benut terloopse leermomenten
- Handel opbrengstbewust door te werken met een doel
- Bied de gelegenheid om te spelen
- Gebruik voorlezen om "gevorderde (academische) taal" aan te bieden
- Gebruik ontdekactiviteiten en wetenschap & techniek om "gevorderde taal" aan te bieden
- Gebruik tellen, meten en meetkunde om de wereld van kinderen te vergroten
- Bied kinderen voldoende mogelijkheden om te bewegen
- Bied kinderen de gelegenheid om hun creativiteit te ontwikkelen

Utrechts Taal Curriculum (UTC)

Het UTC is een instrument in Utrecht om de doorgaande lijn in het taalonderwijs tussen de peutercentra en het basisonderwijs te versterken. Het Taalcurriculum biedt ondersteuning aan iedereen die zich dagelijks bezighoudt met de ontwikkeling van de talige talenten van kinderen van 2 tot 8 jaar, zodat zij – nieuwsgierig geletterd – zich verder kunnen ontplooien in onze op communicatie gerichte maatschappij.

Focusvragen van Spelenderwijs Ludens

De Focusvragen zijn de vragen waarmee kinderen een appèl op ons doen. Dit zijn:

- Wil je me zien en horen?
- Wil je me de kans geven om te spelen?
- Wil je me activeren?
- Wil je me zeggen wat je doet en doen wat je zegt?
- Wil je ervoor zorgen dat ik belangrijk kan zijn?

Het volgen en ondersteunen van de ontwikkeling

Ieder kind wordt gevolgd in zijn ontwikkeling door observaties en registraties in het kindvolgsysteem KIJK!. De mentor van de peuter bespreekt twee- à driemaal per jaar deze ontwikkeling met de ouders. Vanuit de analyse van dit kindvolgsysteem zien we wat een bepaalde groep kinderen en een bepaald kind nodig heeft. Wij bieden kinderen in groepsverband optimale mogelijkheden om in hun eigen tempo, al spelend, eigen kwaliteiten te ontwikkelen. Het uitgangspunt is dat er veel gespeeld wordt met en door de kinderen omdat wij ervaren dat spel 'het leren' van de jonge kinderen is.

Daarbij richten wij ons op het uitvoeren van de cyclus van Handelingsgericht werken (HGW) en volgen wij de kinderen vanuit het kindvolgsysteem KIJK!

Ontwikkeling	Bijbehorende KIJK-lijnen
Sociaal-emotionele ontwikkeling	omgaan met zichzelf omgaan met anderen zelfredzaamheid spelontwikkeling
Taalontwikkeling	spraak- en taalontwikkeling ontluikende geletterdheid
Rekenontwikkeling	ontluikende gecijferdheid cognitieve ontwikkeling
Motorische ontwikkeling	grote motoriek kleine motoriek tekenontwikkeling

Opmerking: Ontluikende geletterdheid en gecijferdheid houdt in dat kinderen middels spel, taal en boeken kennis maken met woorden, letters en cijfers zonder dat zij deze al moeten kennen, maar wel gaan herkennen en ervaring er mee opdoen. Het stimuleert hun nieuwsgierigheid en vergroot hun wereld

Werkwijze

We werken met een vast en voorspelbaar dagprogramma. De hoeken en kasten met materialen zijn herkenbaar gemaakt voor de kinderen met plaatjes over wat je er kunt spelen of wat er in zich in de kasten bevindt. Dit ondersteunt de kinderen bij het kiezen waarmee ze willen spelen en vervolgens weer waar het opgeruimd moet worden. Dit geeft zowel de kinderen als de pedagogisch medewerkers houvast en steun. Voor kinderen zijn vaste en voorspelbare regels en routines goed voor hun gevoel van veiligheid. Ze weten immers wat er van hen verwacht wordt. Na verloop van tijd doen kinderen als vanzelf mee in het

dagprogramma en weten ze wat het volgende onderdeel is. Naarmate de kinderen de routines en regels beter kennen, zullen de overgangsmomenten beperkter zijn. En dit geeft de pedagogisch medewerkers meer ruimte en tijd om met de kinderen te spelen en te werken.

Handelingsgericht werken: met een ervaringsdoel

We werken handelingsgericht. Dit houdt in dat we aansluiten op de behoeften van kinderen en daar ons handelen op aanpassen, waarbij een passend ervaringsdoel is geformuleerd. Een passend aanbod met daarin de ervaringsdoelen verwerkt waarlangs kinderen zich kunnen ontwikkelen, houdt in dat er een afwisseling is tussen gestructureerd spel en activiteiten en vrij spel en zelf gekozen activiteiten.

Elke ochtend of middag is er voor alle kinderen minstens één keer gestructureerd en begeleid samenspel met een doel of samenwerken aan een uitdagende taak. Dit vindt plaats in een kleine groep en heeft een vaste plaats in het dagschema. In de themavoorbereiding is er van tevoren bedacht en afgesproken aan welke ervaringsdoelen wordt gewerkt en welke activiteiten daarbij horen.

In de kring

We vinden het belangrijk dat kinderen elkaar leren kennen en dat we ook met elkaar praten over het thema. Daarom zijn er tijdens het dagdeel een aantal 'kringmomenten'. Omdat peuters nog niet heel lang stil kunnen zitten, beperken we de duur van deze kringmomenten. Ook peuters die voor het eerst in aanraking komen met de Nederlandse taal, en kinderen die het spannend vinden om zichzelf te laten horen in een grotere groep, hebben vooral baat bij individuele activiteiten of activiteiten in kleine groepjes.

Themaplannen

In de themaplannen zijn activiteiten uitgewerkt waardoor kinderen worden gestimuleerd in:

- taalactiviteiten
- ontdekken en onderzoeken
- fantasie- en rollenspel
- tellen en meten
- bewegen en dansen
- zingen en muziek
- creativiteit

Het aanbod wordt bepaald door de geanalyseerde individuele observaties vanuit het kindvolgsysteem (KIJK!) en aangevuld met onze observaties over de vraag die deze groep aan ons stelt. Het is van belang om binnen deze activiteiten de kinderen eigen verantwoordelijkheid te laten nemen, door ze te laten meehelpen met het pakken van materialen en het hebben van vaste routines. Essentieel daarbij is het verwoorden en bespreken van hun handelingen, zodat zij ervaren hoe belangrijk het is om 'zelf' verantwoordelijk te zijn. Ze voelen zich 'groot'.

Taalactiviteiten

De taalactiviteiten hebben verbinding met alle speerpunten. Spelenderwijs heeft respect voor de moedertaal van de kinderen, dit vormt de culturele basis waarin het kind thuis wordt opgevoed. Veel kinderen spreken de moedertaal, maar hebben een achterstand in de Nederlandse taal. Meertaligheid van kinderen komt steeds vaker voor. Spelenderwijs vormt de talige brug tussen thuis en toekomstig onderwijs voor de kinderen. Tijdens het hele dagdeel wordt er taal aangeboden. We stemmen daarbij ons taalgebruik af op de mogelijkheden van de peuter. Waarbij we regelmatig onze handelingen en de handelingen van de peuter verwoorden. Door te praten over concrete voorwerpen en handelingen wordt het woordbegrip van

kinderen versterkt. Zeker bij wat abstractere begrippen is visuele ondersteuning in een voor het kind betekenisvolle situatie van belang. Het begrip 'hoog' is bijvoorbeeld veel sneller duidelijk als je een toren van blokken aan het bouwen bent. Een kind is door het plezier in het spel ook eerder geneigd om de nieuwe taal niet alleen passief te ontwikkelen, maar ook actief te gebruiken. Tijdens het voorlezen stellen we vragen (Interactief voorlezen) om de taalontwikkeling te stimuleren.

Ontdekken en onderzoeken (speerpunt 10 UKK)

We willen kinderen stimuleren om te ontdekken hoe dingen in elkaar zitten. Daarbij vragen we aan peuters om dingen te verklaren, te voorspellen of te beredeneren. We maken gebruik van concreet materiaal en ontdekken samen hoe de wereld in elkaar zit. We maken gebruik van gevorderde taal, zoals geen verkleinwoorden gebruiken, niet over jezelf in derde persoon praten (de juf gaat even handjes wassen). Sensopatisch spel is een vorm van ontdekken via de zintuigen. Vooral tast, voelen is voor peuters een belangrijke bron om de wereld te gaan begrijpen.

Fantasie- en rollenspel (speerpunt 8 UKK)

Fantasie- en rollenspel biedt peuters de gelegenheid om ervaringen en emoties te verwerken en te experimenteren met rollen. Zo kunnen kinderen legitiem 'stout' zijn in hun rol als boef en kunnen ze zelf de regels bepalen omdat zijzelf moeder zijn en de pedagogisch medewerker het kind. Fantasie- en rollenspel heeft daarom ook kaders nodig, om het spel veilig te houden. In het spel is de afspraak dat we elkaar nooit pijn mogen doen of mogen dwingen om iets te doen wat niet leuk is.

Tellen, meten en meetkunde (speerpunt 11 UKK)

In het contact met peuters zijn we dagelijks bezig met tellen, meten en ordenen. Tijdens het bouwen met de blokken, ervaren kinderen het verschil tussen groot en klein. Door dit te verwoorden en kinderen hier zelf mee bezig te laten zijn, maken peuters zich deze abstracte begrippen eigen.

Bewegen en dansen (speerpunt 12 UKK)

Peuters hebben het nodig om ook lekker te kunnen bewegen en hun energie kwijt te kunnen. Deze mogelijkheid hebben peuters tijdens het buiten spelen, maar ook binnen bieden we peuters de gelegenheid om lekker te kunnen bewegen.

Zingen en muziek (speerpunt 13 UKK)

Een andere manier voor kinderen om zich te kunnen uiten, is het maken van muziek. Voor kinderen die nog niet zo goed kunnen of durven praten, kan dit een veilige uitingsvorm zijn. Ook gebruiken we het soms als hulpmiddel om rustmomenten te creëren (bijv. rustige muziek) of juist kinderen de gelegenheid te geven te bewegen en geluid te kunnen maken.

Creativiteit (speerpunt 13 UKK)

Kinderen hebben de mogelijkheid om te ontdekken wat verschillende materialen doen. Dit bieden we aan in de vorm van creatieve activiteiten. Verf kan dik en vloeibaar zijn, je kan er met je vinger of met een kwast in. Papier kan je scheuren of knippen. Daarnaast stimuleren we kinderen om dingen te maken die een relatie hebben met het thema. Elk thema heeft nieuwe woorden, die de kinderen nog niet kennen. Deze nieuwe woorden breiden hun woordenschat uit. De nieuwe woorden worden vaak herhaalt en in de

activiteiten verwerkt bijv. knutselwerkje waarin het thema en de woorden terugkomen, zoals een sneeuwpop maken in het thema winter.

Doorgaande lijn

We onderhouden nauw contact met de basisscholen. We vinden het belangrijk dat de overgang naar groep 1 soepel verloopt. Sommige peutercentra zijn gehuisvest in een basisschool. Met deze basisschool stemmen we methodieken, (dag)programma's, thema's en activiteiten af. Andere peutercentra zijn centrumlocaties gehuisvest in een buurthuis of hebben een zelfstandige locatie. Deze peutercentra hebben wel warme contacten en afspraken met de basisscholen in de omgeving.

Met alle ouders hebben pedagogisch medewerkers een laatste gesprek over de ontwikkeling van hun peuter voordat deze naar de basisschool gaat. In dit gesprek leggen we uit dat we, zoals gebruikelijk, overdracht doen naar de basisschool en hoe we dat doen. Indien ouders hiertegen bezwaar hebben, melden we de school dat we geen overdracht mogen doen.

We dragen alle peuters over aan de basisscholen met behulp van het kindvolgsysteem KIJK!. Daar waar mogelijk organiseren we een overdrachtsgesprek samen met de ouders en leerkracht van groep 1. In geval van zorg of extra ondersteuning doet de zorgconsulent een overdracht aan de intern begeleider van de basisschool, het liefst samen met de ouders. Wij zorgen hierbij voor de overdracht van relevante informatie over de ontwikkeling van het kind aan de basisschool, met als doel dat de school kan afstemmen op de behoeften van het kind.

Ontwikkelings-stimulerende activiteiten door ouders thuis (OOG) en op de groep

Bij Spelenderwijs stimuleren we ouders om met hun kinderen activiteiten te doen die de ontwikkeling bevordert. Zo zijn op alle groepen spelinlopen waar ouders met hun kinderen spelen. Pedagogisch medewerkers laten voorbeeldgedrag zien, laten zien hoe je speelt met peuters en praten met ouders over het doen van activiteiten thuis. Soms wordt extra individuele spelbegeleiding ingezet bij ouders die daar behoefte aan hebben. Pedagogisch medewerkers geven op ouderbijeenkomsten ook tips aan ouders wat ze thuis kunnen doen met hun kind. Ook kan het zijn dat er leestassen, boeken of speelgoed mee naar huis worden gegeven. Een aantal peutercentra heeft ook een speltheek. Bijna alle peutercentra brengen samen met ouders een bezoek aan de bibliotheek. Bij de thema's worden in de themaboekjes of nieuwsbrieven altijd activiteiten gemeld die ouders met hun kinderen thuis kunnen doen, een soort huiswerkopdrachten. Daarnaast zijn er voor ouders cursussen over de ontwikkeling van peuters en welke invloed ouders hierop hebben. Hier worden ook veel praktische voorbeelden aangereikt aan ouders hoe dat te doen. Ouders kunnen altijd een keer meedraaien in een groep om zicht te krijgen op wat wij doen in de peutergroep.

Medewerkers

De vaste pedagogisch medewerkers op de groep worden ondersteund door een pedagogisch coach en een interne regisseur. De pedagogisch coach ondersteunt de pedagogisch medewerkers in de uitvoering van het programma op de groep. De interne regisseur ondersteunt de pedagogisch medewerkers in de aanpak bij kinderen die speciale ontwikkelingsbehoeften hebben. Zij gaat hierover eventueel ook samen met de pedagogisch medewerker in gesprek met de ouders. De manager stuurt het team van pedagogisch medewerkers, pedagogisch coach en interne regisseur aan.

Ouders kunnen een keer meedraaien in een groep om inzicht te krijgen wat wij doen in de peutergroep.

BIJLAGE 1: De Groeimeter vertaald naar concreet gedrag

Bij Ludens hebben we een duidelijke pedagogische visie. Deze laten we met tekst en beeld zien in onze unieke Groeimeter. Onze visie vraagt om concreet gedrag van pedagogisch medewerkers. Hoe zij deze visie kunnen vertalen naar hun omgang met de kinderen zetten we uiteen in deze inspirerende lijst. Hiermee geven we suggesties voor hoe onze medewerkers positief kunnen communiceren met kinderen. Uiteraard is er ruimte voor eigen inbreng en inzichten.

SAMEN KUN JE MEER (we horen bij elkaar en helpen elkaar)

Voorbeelden van concreet gedrag van de pm'er:

- maakt de groepsruimte tot een ruimte die echt van de groep is
- leert de kinderen elkaars namen
- merkt met elkaar op als kinderen er niet zijn
- houdt regelmatig een groepsgesprek
- maakt samen met de kinderen afspraken en maakt deze zichtbaar
- werkt regelmatig met de kinderen in de eigen (stam) groep
- zorgt voor inrichting en materialen die uitnodigen tot samenspel
- voert groepsversterkende activiteiten uit
- laat gezamenlijke rituelen ontstaan
- legt gezamenlijke belevenissen vast (verslag, foto, film etc.)
- zorgt voor een goede introductie van nieuwe kinderen in de groep
- besteedt aandacht aan het afscheid van een kind dat weggaat uit de groep
- geeft kinderen de ruimte om naast en met elkaar te spelen
- toont voorbeeldgedrag in de omgang met anderen (kinderen, collega's, ouders)
- verdeelt de aandacht evenwichtig tussen de kinderen
- observeert samenspel en geeft kinderen, indien nodig, ondersteuning in samenspel
- ziet en waardeert positieve interacties tussen kinderen die zich spontaan voordoen
- bevordert actief positieve interacties tussen kinderen door situaties te creëren die dit gedrag uitlokken
- richt de aandacht van de kinderen op elkaar
- laat kinderen naar elkaar luisteren
- helpt kinderen in het verwoorden van hun mening/gevoelens naar andere kinderen
- nodigt de kinderen uit elkaar te helpen
- zet af en toe een stap naar achter om interacties tussen kinderen de ruimte te geven
- maakt plannen om de onderlinge relaties te verbeteren
- stimuleert vriendschappen
- geeft ieder kind regelmatig een taakje ten behoeve van de hele groep
- betreft de kinderen bij haar werkzaamheden
- praat met de kinderen over wat ze samen hebben beleefd
- hangt foto's van gezamenlijke belevenissen op kindhoogte
- laat de kinderen regelmatig met elkaar samenwerken
- stimuleert de kinderen elkaar vragen te stellen en elkaar te helpen

WE ZIJN ALLEMAAL ANDERS

Voorbeelden van concreet gedrag van de pm'er:

- Zoekt naar een respectvolle manier van omgaan met de eigenheid van ieder kind
- Besteedt aandacht aan verschillen en overeenkomsten tussen kinderen
- Richt de aandacht van de kinderen op elkaar, laat kinderen naar elkaar luisteren
- Zorgt ervoor dat er spel materiaal is waar alle kinderen zich mee kunnen identificeren
- Zorgt ervoor dat er boekjes zijn waarin ieder kind elementen uit zijn cultuur kan terug vinden
- Zorgt ervoor dat de verschillende achtergronden van de kinderen terug te vinden zijn in de groep (a.d.h.v. een familie-muur)
- Laat de kinderen veel over zichzelf aan elkaar vertellen
- Realiseert zich dat niet alle kinderen dezelfde behoeftes en dezelfde aanpak nodig hebben
- Zorgt ervoor dat kinderen met speciale behoeftes of lastig gedrag ook hun plek krijgen in de groep
- Waardeert de verschillen en benadrukt de overeenkomsten
- Is zich bewust van haar eigen oordelen
- Zorgt ervoor dat het sinterklaasfeest leuk is voor *alle* kinderen (met een alternatief voor zwarte piet)

WAT VINDEN JULLIE ERVAN

Voorbeelden van concreet gedrag van de pm'er:

- Geeft kinderen een stem, laat ze mee denken, mee praten en mee beslissen
- Bouwt structurele momenten in voor kinderparticipatie (afgestemd op leeftijd)
- Geeft kinderen (op eigen niveau) mede verantwoordelijkheid voor de gang van zaken op de groep
- Vraagt naar ervaringen, gedachtes, gevoelens, interesses van kinderen
- Staat open voor discussie met en weerwoord van de kinderen
- Luistert actief naar de kinderen
- Betrekt de kinderen bij het opstellen van regels
- Toont waardering en respect voor elk kind
- Laat zien dat zij ook van de kinderen wil leren
- Toont een groot vertrouwen in de competenties van kinderen
- Houdt regelmatig de handen op de rug: geeft kinderen de gelegenheid te oefenen en fouten te kunnen maken
- Helpt kinderen om het zelf te doen
- Is niet bang om de controle te verliezen
- Laat kinderen zelf onderzoeken/iets uitproberen op hun eigen manier
- Spreekt waardering/erkenning uit voor eigen initiatieven en gedachten
- Stimuleert kinderen tot uitvoering van hun plannetjes

WE LOSSEN HET SAMEN OP

Voorbeelden van concreet gedrag van de pm'er:

- Grijpt niet gelijk in bij een conflict maar stimuleert de kinderen hun conflict zelf op te lossen
- Biedt positieve ondersteuning bij conflicten
- Bemiddelt bij ruzies tussen kinderen volgens de volgende stappen:
 1. Grijpt rustig in als kinderen elkaar pijn of verdriet doen
 2. Benoemt de gevoelens en behoeftes van de kinderen
 3. Vraagt wat er aan de hand is, vraagt de kinderen tegen elkaar te praten en elkaar aan te kijken

4. Formuleert het probleem
5. Vraagt de kinderen om ideeën voor mogelijke oplossingen en laat hen er 1 kiezen waar ze zich allebei goed bij voelen
6. Helpt de kinderen zo nodig om zich aan hun afspraken te houden

BIJ ONS MAG JE VIES WORDEN

Voorbeelden van concreet gedrag van de pm'er:

- Geeft kinderen de ruimte om te spelen en zelf het spel te bepalen
- Biedt activiteiten aan, rekening houdend met verschillen in interesses van jongens en meisjes en manieren waarop ze onderzoeken, ontdekken, samenspelen en de ruimte gebruiken
- Laat kinderen vrij hoe zij die activiteit doen of het materiaal gebruiken
- Heeft oog voor de talenten van kinderen en zorg voor een gevarieerd activiteiten aanbod waarin kinderen talenten en interesses kunnen onderzoeken
- Kijkt naar 'wat houdt de kinderen bezig' in plaats van: 'hoe houd ik de kinderen bezig'
- Kijkt en luistert naar kinderen tijdens spel om te verkennen waar de interesse ligt en de zone van de naaste ontwikkeling
- Volgt de oplossing van een kind ook al lijkt haar eigen oplossing sneller en beter
- Stemt de stimulering af op de aandacht, de stemming en het begripsniveau van het kind (volgt het kind)
- Biedt ruimte voor avontuur
- Biedt ruimte voor doen alsof spel
- Prikkelde de nieuwsgierigheid van kinderen
- Richt de aandacht van de kinderen op ervaren en ontdekken
- Laat kinderen zoveel mogelijk zelf kiezen
- Reageert enthousiast op ontdekkingen die het kind heeft gedaan
- Spreekt haar waardering uit voor de ideeën van een kind
- Legt de nadruk op spelend leren

IN EEN UITDAGENDE OMGEVING

Suggesties voor concreet gedrag van de pm'er:

- Zorgt voor een inrichting en materialen die uitdagen tot spelen, ontdekken en onderzoeken
- Creëert een huiselijke en uitdagende omgeving
- Zorgt voor een seizoen/thema-tafel waar kinderen zelf aan mee helpen
- Zorgt voor een samenhangend geheel van kleuren en materialen
- Zorgt voor huiselijke elementen als foto's, planten, vaasjes etc.
- Zorgt voor duidelijke speelplekken, bedoeld voor bepaalde soorten spel (*bouwhoek, huishoek, rusthoek/leeshoek, atelier, ontdekhoek etc.*)
- Zorgt voor een goed ingerichte ruimte die uitnodigt tot experimenteren, spelen en ontdekken
- Zet het spelmateriaal zo neer dat kinderen het zelf kunnen pakken
- Zorgt voor veel uitdagende en gevarieerde materialen (open materialen) die kinderen naar eigen idee mogen gebruiken en waar iets aan te ontdekken valt
- Stemt de indeling van de ruimte af op leeftijd, interesses en behoeften van de kinderen
- Gaat heel vaak met de kinderen naar buiten
- Laat kinderen veel zintuiglijke ervaringen opdoen (ruiken, voelen, proeven, horen, zien)

- Zorgt voor duurzame materialen
- Zorgt ervoor dat er voor kinderen regelmatig iets nieuws te ontdekken is
- Kijkt goed naar wat de kinderen bezig houdt en past het spelmateriaal daar regelmatig op aan
- Zorgt ervoor dat er meerdere exemplaren zijn van spelmateriaal (*kinderen spelen intensiever met een stapel bekers dan met 1 beker*)
- Zorgt door de dag heen voor het ordenen van het spelmateriaal;
- Ruimt de verschillende hoeken regelmatig met zorg op en richt ze opnieuw in
- Biedt, naast het vrij spelen, ook regelmatig activiteiten aan, rekening houdend met verschillen interesse en ontwikkelingsniveau
- Verzint regelmatig nieuwe activiteiten en kijkt eerst goed wat de kinderen leuk vinden en hoe ze ze net iets meer kan uitdagen (*zone van de naaste ontwikkeling*)
- Verrijkt het spel van de kinderen door regelmatig nieuwe/andere/verrassende materialen aan te bieden of iets in de omgeving te veranderen waardoor er steeds iets nieuws te ontdekken valt.

PRATEN EN UITLEGGEN

Suggesties voor concreet gedrag van de pm'er:

- Schept een rijke, talige setting door de inrichting en de materialen
- Biedt een prikkelend taalaanbod (*rijke woordenschat, verschillende soorten gesprekjes, taalgroepjes*)
- Werkt regelmatig in kleine groepjes (kleine kring)
- Stemt inhoud, manier van praten en taal af op de interesse en het begripsniveau van de kinderen
- Reageert op contactinitiatief van kinderen (verbaal, non-verbaal)
- Geeft het kind de gelegenheid zelf te bepalen waar het over wil praten
- Praat met en niet tegen de kinderen (dialogo)
- Luistert geduldig
- Sluit contactmomenten af
- Begeleidt dagelijkse situaties en handelingen met taal (doen-praten)
 - legt uit wat er gaat gebeuren
 - benoemt wat ze ziet
 - zegt wat zij doet
 - benoemt wat het kind doet
 - geeft heldere instructies
- Bouwt informatie en uitleg en spelinstructies op in stapjes
- Voert alledaagse gesprekjes met de kinderen
 - stelt naast gesloten ook open vragen
 - luistert actief: luisteren, samenvatten, doorvragen
 - werkt aan de gespreksvaardigheden van kinderen
 - geeft kinderen een actieve rol in het bewaken van een goed verloop van het gesprek
 - sluit gesprekjes af
- Moedigt kinderen aan om hun gedachten, ideeën en gevoelens te verwoorden
- Luistert naar wat kinderen zeggen en reageert erop (ook doorvragen)
- Gebruikt taal op een speelse manier (speel-praten)
 - liedjes
 - rijmpjes

- versjes
- raadseltjes
- Voert taal-denken gesprekken met kinderen (denk-praten)
 - bespreekt plannen
 - vraagt door op motieven en doelen om iets te doen
 - kijkt terug op dingen die gebeurd zijn
 - laat stiltes vallen als nadenkmomenten
 - doet af en toe prikkelende beweringen
 - verwoordt en/of bevraagt de bedoelingen en gevoelens van de kinderen (als zij dat nog niet kunnen)
 - helpt kinderen verhalen te vertellen
 - redeneert, argumenteert en filosofeert met kinderen
 - zoekt met kinderen naar verklaringen voor verschijnselen en gebeurtenissen
 - scheidt momenten voor overleg en discussie
- Leest regelmatig voor op verschillende manieren
- Vertelt verhalen
- Gebruikt de verhalen van kinderen in de groep
- Praat in goed Nederlands
- 'Verbeter' het kind door het goede woord in een correct zinnetje te herhalen
- Breidt uit wat de kinderen zeggen
- Observeert de taalontwikkeling van het kind
- Gebruikt op speelse wijze geschreven taal passend bij de leeftijd (letters, woorden, teksten)
- Geeft extra ondersteuning indien nodig:
 - scheidt vrolijke sfeer rond taal
 - geeft individuele aandacht
 - vertraagt tempo
 - biedt vaste taal bij rituelen aan
 - geeft extra herhaling
 - extra non-verbale ondersteuning
 - controleert op speelse wijze taalkennis en taalbegrip

IK KAN HET ZELF

Suggesties voor concreet gedrag van de pm'er:

- Geeft ruimte om de eigen gang te gaan
- Laat kinderen zelf onderzoeken/iets uitproberen op hun eigen manier
- Geeft kinderen de tijd (om iets zelf te doen, iets af te maken)
- Laat kinderen zelfstandig doen wat ze zelfstandig kunnen
- Kondigt het aan als ze een kind gaat aanraken of oppakken
- Raakt kinderen op zorgvuldige manier aan en geeft bewegingsvrijheid bij lichamelijk contact
- Respekteert de grenzen die een kind aangeeft
- Geeft kinderen keuzemogelijkheden
- Verwoordt de ideeën en gedachten van het kind
- Toont geduld t.o.v. eigen ideeën en oplossingen

- Spreekt waardering/erkenning uit voor eigen initiatieven en gedachten
- Vraagt door om kinderen tot eigen ideeën/initiatieven en oplossingen te laten komen
- Volgt de initiatieven van kinderen
- Stimuleert kinderen tot uitvoering van hun plannetjes
- Helpt kinderen het zelf te doen (niet overnemen)
- Vraagt op respectvolle wijze de medewerking van kinderen (niet commanderen)
- Laat kinderen meedenken en meepraten
- Laat kinderen meebeslissen
- Geeft kinderen (op eigen niveau) mede verantwoordelijkheid voor de gang van zaken op de groep
- Vraagt naar ervaringen, gedachtes, gevoelens, interesses van kinderen
- Staat open voor discussie met en weerwoord van kinderen
- Bouwt structurele momenten in voor kinderparticipatie (afgestemd op leeftijd)
- Zoekt naar een respectvolle manier van omgaan met de eigenheid van ieder kind
- Zet het spel materiaal zo neer dat kinderen het zelf kunnen pakken

HOUVAST EN DUIDELIJKHEID

Suggesties voor concreet gedrag van de pm'er:

- Volgt een duidelijke dagindeling die past bij het ritme van de kinderen
- Past de dagindeling aan wanneer dat in het belang van de kinderen is
- Zorgt voor overzicht in de inrichting en de opslag van materiaal
- Maakt gebruik van routines en rituelen
- Vertelt wat er gaat gebeuren
- Bouwt herkenbare stappen in taken en activiteiten
- Bouwt herkenbare stappen in bij overgangssituaties (aankondigen en voorbereiden nieuwe situatie, oude situatie afronden)
- Maakt duidelijk aan de kinderen wat er van hen verwacht wordt
- Hanteert een beperkt aantal duidelijke regels
- Houdt zich zelf aan de regels die er zijn
- Komt haar beloftes na, doet wat ze zegt
- Vertoont voorbeeldgedrag t.a.v. omgangsvormen
- Geeft positieve gedragsaanwijzingen (voordat het mis gaat)
- Vertelt de regels op een positieve manier (vertelt wat er *we/mag*)
- Legt uit waarom de regels gelden
- Ondersteunt het kind bij zelfsturing
- Waardeert positief gedrag (verbaal en non-verbaal)
- Geeft positieve ik-boodschappen om gewenst gedrag te versterken
- Stelt heldere grenzen
- Grijpt tijdig in bij grensoverschrijdend gedrag (voordat het uit de hand loopt)
- Zit regelmatig op de grond bij de kinderen en is daardoor rustig aanwezig

KIJKEN, LUISTEREN EN BEGRIJPEN

Suggesties voor concreet gedrag van de pm'er

- Zorgt voor voldoende tijd en kansen om alle kinderen te leren kennen
- Zorgt voor (vaste) stamgroepen
- Is 'beschikbaar' (fysiek en mentaal)
- Geeft een kind de volle aandacht bij verzorgingsmomenten
- Raakt kinderen op een zorgvuldige manier aan en respecteert daarbij wat het kind aangeeft
- Observeert regelmatig het welbevinden van de kinderen
- Handelt voorspelbaar (aankondigen, rituelen)
- Zit op kindhoogte
- Laat kinderen in haar nabijheid zijn
- Kijkt vriendelijk naar het kind
- Kijkt vriendelijk rond in de groep
- Neem regelmatig contact-initiatieven
- Volgt zoveel mogelijk de contactstappen bij interacties met het kind:
 - jij of het kind maken contact
 - je wacht de reactie van het kind af als jij contact maakt
 - je ontvangt de reactie van het kind door bv. naar het kind te kijken, te glimlachen, ja te knikken
 - je benoemt neutraal of positief wat je hoort en ziet
 - je voegt iets toe
 - je luistert naar de reactie van het kind
 - het kind of jij sluit het contact af
- Is verbaal en non-verbaal congruent (op elkaar afgestemd)
- Noemt kinderen regelmatig bij de naam
- Begroet alle kinderen individueel bij binnenkomst en vertrek
- Verdeelt de aandacht goed
- Geeft alle kinderen regelmatig individuele aandacht
- Laat kinderen emotioneel bijtanken
- Lacht naar de kinderen
- Stelt belangstellende vragen aan kinderen
- Benoemt wat het kind doet
- Benoemt wat ze zelf doet
- Benoemt waar het kind naar kijkt of waar de interesse van het kind naar uitgaat
- Benoemt wat er gebeurt
- Ziet de behoefte van het kind en reageert daar op
- Benoemt de behoefte
- Komt zoveel mogelijk tegemoet aan de behoefte en legt uit wanneer dat niet kan
- Ziet de intentie van het kind
- Benoemt de intentie van het kind
- Reageert op de intentie van het kind
- Benoemt de intentie van haarzelf
- Benoemt het gevoel van het kind
- Benoemt het gevoel van haarzelf

- Troost een kind als het verdriet heeft
- Helpt kinderen emoties te uiten
- Helpt kinderen emoties te hanteren
- Zegt zoveel mogelijk ja (zo min mogelijk nee)
- Moedigt aan op het juiste moment
- Geeft concrete complimentjes over gedrag
- Luistert actief

BIJLAGE 2: Pedagogisch Huis en het coachingsplan 2021

Ludens heeft voor alle KDV's, BSO's en peuterspeelgroep Marijntje de beleidstaken en coaching gesplitst in 2 aparte functies.

Het Pedagogisch Huis bestaat uit:

- 3 pedagogisch coaches
→ 1.6 FTE (58 uur); Kim Adriaanse, Hilde Stibbe en Saskia Henderson
- 2 pedagogisch beleidsmedewerkers/pedagogisch coaches
→ 1.66 FTE (60 uur); Olga Korpel en Jitske Rienstra
- 1 opleider VIB/coach
→ 0,1 FTE (4 uur); Ellen van Heugten

Jaarplan pedagogische coaching 2021

Basis-coaching per groep

- 1 x per jaar brengt de pedagogisch coach samen met de teamleider de pedagogische kwaliteit van iedere groep in beeld; in 2021 focus op "kwaliteit van de leefomgeving", "persoonlijke- en sociale competenties"
- 1 x per jaar bespreekt de coach/teamleider de uitkomsten van deze monitor in de kindgroepsbespreking met het groeps-team. Naar aanleiding hiervan wordt een Team Ontwikkel Plan opgesteld
- 1 x per jaar (minimaal) maakt de pedagogisch coach op iedere groep een opname van een pedagogische situatie en bespreekt deze beelden in de kindgroepsbespreking; (VIB). Naar aanleiding hiervan kiest het team in overleg met de pedagogisch coach/teamleider op groepsniveau welk pedagogisch teamdoel wordt gekozen en de coach legt dit vast in een Team Ontwikkel Plan (TOP). Het doel sluit aan bij de uitkomsten van de pedagogische monitor

Basis-coaching voor flex-medewerkers

- 6x per jaar biedt de pedagogisch coach een pedagogisch inhoudelijke workshop aan waar flex-medewerkers aan kunnen deelnemen

Jaarlijks trainingsaanbod en coaching op maat

- 4x keer een Gordontraining voor KDV (per training 8 bijeenkomsten van 2 uur, voor een groep van 16 pedagogisch medewerkers)
- 4x keer een Gordontraining voor BSO (per training 4 bijeenkomsten van 2 uur, voor een groep van 16 pedagogisch medewerkers)
- 4x keer een Babytraining (per training 5 bijeenkomsten van 3 uur, plus voor de pedagogisch medewerkers per training 1 uur voorbereiding/huiswerk)
- Ondersteunen bij pedagogisch handelen individuele kinderen/teams (op verzoek)
- Inhoudelijke workshops (op verzoek)

Jaarplan pedagogisch beleid 2021

In 2021 ligt de focus op:

Doorontwikkeling pedagogische coaching

- Koppelen pedagogische monitor (PIB) aan pedagogische coaching (VIB)
- Zichtbaar maken pedagogiek
- Locaties op orde
- Ontwikkelen en realiseren opleidings- en scholingsplan i.s.m. HR

Borging pedagogische visie

- Uitwerken Groeimeter met beeld/blogs/concreet gedrag
- Inwerk-workshops pedagogiek voor nieuwe TL
- Bijstellen en opstellen spel, speelgoed- en inrichtingsplan
- Inhoudelijke workshops voor teamleiders en gebiedsmanagers
- Opleiden VIB/aanleggen kweekvijver

Monitoring pedagogische kwaliteit

- Opstellen protocollen/procedures pedagogische monitor
- Evalueren en analyseren pedagogische data
- Deelname aan landelijke pilotgroep

Verdeling uren (minimale) teamcoaching en beleidszaken over de locaties in 2021

locatie	Ureninzet beleidstaken	Ureninzet coaching
BSO Ay	50	8
BSO de Boomhut	50	8
BSO Dino	50	32
BSO Eigenwijs	50	16
BSO Fort Kakola	50	16
BSO Harlekino	50	16
BSO het Fort	50	8
BSO Homerus	50	40
BSO Luna	50	16
BSO Maan	50	16
BSO Rootz	50	16
KDV Harlekijn	50	72
KDV Lunetten	50	32
KDV Mus & Mees	50	32
BSO Bolderburen	50	24
BSO Spoenk	50	16
BSO Synergo	50	16
BSO Teun	50	16
KDV Jonas	50	40
KDV Hummeltje	50	24
BSO Eufraat	50	16
KDV Nijntje	50	24

KDV Villa Kakelbont	50	40
BSO de Leeuw	50	16
BSO het Tuinhuis	50	32
BSO Kaktus	50	32
BSO Koekoek	50	48
BSO Salto	50	40
BSO Warmoes	50	48
KDV Anansi	50	32
KDV de Tuinkabouter	50	24
KDV Elfenbankje	50	16
KDV Jodokus	50	32
KDV Klavertje	50	56
KDV Rozenrood	50	32
PSG Marijntje	50	8
BSO Aspelin	50	8
BSO Billiton	50	16
BSO Bouwe & Belle	50	8
BSO Cremertuin	50	32
BSO de Stins	50	24
BSO Fantaziehuis	50	24
BSO Floris	50	8
BSO Kikkersloot	50	8
BSO Maanvis	50	16
BSO Odin	50	24
BSO Rosa	50	16
BSO Villa Nova	50	8
KDV Aspelin	50	48
KDV Avontuur	50	24
KDV het Palet	50	32
KDV Lieve & Bouwe	50	48
PSG Marijntje	50	8
	aantal uur:	aantal uur:
	2650	1312

BIJLAGE 3: Inzet pedagogisch coaches en pedagogisch beleidsmedewerkers voor de peutercentra met VE (Spelenderwijs Ludens)

Verdeling uren teamcoaching en beleidszaken over de locaties in 2021

Locaties Spelenderwijs Ludens	Ureninzet beleidstaken 2021	Ureninzet coaching 2021
Peutercentrum Pino	50	16
Peutercentrum Pinokkio	50	16
Peutercentrum 't Egeltje	50	21
Peutercentrum Pluto	50	16
Peutercentrum Winnie de Pooh	50	32
Peutercentrum 't Leeuwkje	50	21
Peutercentrum Kadodder	50	21
Peutercentrum De Kleine Poort	50	26
Peutercentrum De Pijlstaart	50	16
Peutercentrum Warmoes	50	16
Peutercentrum De Kleine Wijzer	50	16
Peutercentrum Het Margrietje	50	26
Peutercentrum Ondiep	50	21
Peutercentrum De Cirkel	50	16
Peutercentrum Puk	50	16
Peutercentrum De Krekels	50	16
Peutercentrum Johannes	50	21
Peutercentrum De Boemerang Oost	50	26
Peutercentrum Zuilen	50	26
Peutercentrum Spoorzicht	50	26
Peutercentrum Cleophas	50	21
Peutercentrum De Tuinkabouter	via KDV De Tuinkabouter	26
21 locaties	1050	458

Bronnen:

- Laevers, F, Silkens, K, Buyse, E., Daems, M., De Bruyckere, G. & Declercq, B (2013) *Ervaringsgericht werken in de voorschools kinderopvang.*
- Singer, E., & de Haan, D. (2013). *Speels, liefdevol en vakkundig: theorie over ontwikkeling, opvoeding en educatie van jonge kinderen.*
- Singer, E., & Kleerekoper, L. (2009). *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*
- Van Keulen, A.; Singer, E; (2012) *Samen Verschillend*
- Van Keulen, A; (2013) *Denk Groot, Doe Klein*
- Schreuder, L; Boogaard M; Fukkink, R; Hoex J. (2010) *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*
- Eliens, M., (2005) *Baby's in beeld*
- Strik, A; & Schoemaker J; (2018) *Interactievaardigheden,, een kindvolgende benadering*
- Gordon, Th (1985) *Luisteren naar Kinderen*
- Edwards, C; Gandini, L; Forman, G (1988) *De honderd talen van kinderen*
- Eliens, M.; Hoex, J; Konigs, M; Schepers, W; Galesloot, A; (2017) (*Handleiding Video Interactie Begeleiding in de kinderopvang*
- De Winter, M; (2011) *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding*
- Weterings, A; Plamper, S; (2012) *Begrijpen met je handen, een andere kijk op kind en creativiteit*
- Van der Zande, I; (2015) *1,2,3....de peuterjaren, gebaseerd op het gedachtegoed van Emmi Pikler*
- Henderson, S (2020) ; *sensitief communiceren in de kinderopvang*
- Stevens, L e.a. (2018) ; *Pedagogische Tact*